

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

Kårböle kyrka från sydväst. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2004-04-07.

2.1 Kyrkomiljön

I ärkestiftets nordvästra hörn ligger byn Kårböle, vackert belägen intill Ljusnans dalgång. Under medeltiden gick två av de viktigaste pilgrimslederna till Nidaros i Norge längs Ljusnan och Kårböle blev tidigt en viktig rastplats för de resande. Enligt traditionen ska det ha uppförts ett litet träkapell på rastplatsen där pilgrimerna offrade till S:t Olof. Under slutet av 1800-talet växte befolkningen i Kårböle i takt med skogsbrukets ökande betydelse och byn fortsatte att vara en viktig knutpunkt med som mest över 400 innevånare. I likhet med de flesta skogsbyar i Norrlands inland har befolkningen minskat under 1900-talets senare hälft i takt med skogsbrukets rationalisering och idag bor cirka 150 personer i församlingen. Den nuvarande kyrkoanläggningen i Kårböle är belägen på södra sidan av riksväg 84 på sträckan mellan Ljusnan och Sveg. Nordost om kyrkan ligger den tidigare skolan, församlingshemmet och brandstationen. Mot öster gränsar kyrkogården mot villabebyggelse och mot söder och väster mot öppen jordbruksmark. Förutom Kårböle kyrka finns i byn även en rekonstruerad stavkyrka som uppfördes genom insamlade medel och invigdes 1989.

2.2 Kyrkan

Det första träkapellet i Kårböle, som enligt uppgift uppfördes under tidig medeltid, låg i närheten av Kårån som rinner genom byn och denna byggnad användes fram till 1500-talets senare hälft. År 1599 invigdes på en annan plats i byn en ny kyrkobyggnad som var åtta meter lång, fem meter bred och nio meter hög. Måttuppgifterna antyder att det kan ha varit en

stavkyrka, vilken senare försågs med ett lågt torn i väster. Under 1760-talet ersattes det då svårt rötskakade kapellet med en ny kyrka av trä som 1776 dekorerades av den unge konstnären Jonas Åkerström som var lärjunge till konstnären Paul Mickelsson Hallberg. År 1817 försågs kyrkan med ett torn. Även denna kyrka fick en kort historia då den utdömdes efter 100 år eftersom byggnaden lutade, tornet hade satt sig och virket var svårt angripet av röta och svamp. Församlingen beslöt därför 1867 att uppföra en ny kyrkobyggnad på en ny plats i byn och resultatet blev den nuvarande kyrkan som stod färdig tre år senare.

Kyrkorummet från väster. Foto: Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg, 2004-04-07.

Den nya kyrkan ritades av arkitekt J. E. Söderlund och byggdes under ledning av byggmästare Per Norin från Trönö. Kyrkobyggnaden som är mycket välbevarad exteriört, är också en träbyggnad som består av ett rektangulärt långhus med sakristia bakom alturväggen i öster och vidbyggt torn i väster. Kyrkan har ingångar genom tornet i väster samt mitt på långhusets norra och södra sidor. Byggnaden har nyklassicistisk fasad med stensockel av huggen natursten samt reverterad fasad putsad i gul färg med vita inramningar och lister. Fönstren i kyrkorummet är höga och rundbågiga medan sakristian har rektangulära fönster. Långhusets fasader avslutas med en bred taklist med en fris med tandsnitt. Utgångarna mot norr respektive söder är utdragna från fasaden och försedda med lunettformade fönster, antikinspirerat listverk samt överst förgyllda kors. Långhuset och de utdragna ingångarna täcks av sadeltak medan sakristian har valmat tak, samtliga är dock av svartmålad falsad plåt. Huvudingången genom tornet markeras med en bred port samt över denna ett lunettformat fönster. Över huvudingången till tornet står kung Carl XV:s monogram samt året 1870 inskrivet i ett inramat fält. Tornets överbyggnad, som ej är putsad, har sadeltaksformade

gavlar, försedda med passformade fönster åt alla väderstreck. Tornöverbyggnaden kröns av en åttkantig hög trälanternin med hög spira och överst ett förgyllt kors.

Även interiören präglas i hög grad av nyklassicism med ljusa ytskikt och ett tunnvalv av trä över långhuset. Interiören har genomgått ett antal förändringar, inte minst vid renoveringen 1948-51 under ledning av Bollnäsbyggmästaren Carl Bååth, men den har ändå behållit huvuddelen av den karaktär som den erhöll när kyrkan uppfördes och inreddes på 1870-talet. Till 1870-talsinredningen hör predikstolen med tillhörande ljudtak, altarbordet, samt läktaren, delar av läktarbarriären och orgelfasaden.

I kyrkorummet och sakristian finns även ett antal inredningsdetaljer som härrör från tidigare kyrkor i Kårböle. Bland dessa kan ramverket kring det nuvarande altaret nämnas som utfördes 1712, vilket ursprungligen omgett en altarpredikstol, vars korg för övrigt finns bevarad på tornvinden. När kyrkan uppfördes 1870 sattes fyra, av troligen totalt 13, målningar av konstnären Jonas Åkerström, upp i kyrkans sakristia där de fortfarande kan beskådas. Vid slutet av 1960-talet sattes ytterligare fyra av dessa målningar upp efter konservering och infogades i långsidesväggarna i kyrkorummet. Från 1700-talskyrkan härrör även de utsirade höga pyramiderna som avslutar bänkkvarteren och markerar övergången till koret.

Sakristian med återuppsatta målningar från 1776. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2004-04-07.

Golvet i kyrkorummet är ett obehandlat skurgolv som täcks av röda mattor i gångarna. Koret ligger ett steg högre. Väggarna täcks av gråmålade träpaneler upp till fönsterbröstningshöjd och däröver vävklädda väggar målade i grå-vit kulör. Väggarna avslutas med en kraftig gördellist och däröver ett tunnvalvt vitmålat brädtak. Bänkinredningen, som är gråmålad med marmorerade fält, har minskats ned i omfattning vid de båda senaste restaureringarna, men den har ändå behållit sin ursprungliga indelning i fyra större kvarter. Huvuddelen av den nuvarande bänkinredningen tillkom dock vid renoveringen 1948-51. Vapenhuset är uppdelat i två delar vilka båda har golv som täcks av stenplattor. Från västra delen av vapenhuset leder en brant trappa upp till tornet och i den östra delen återfinns två vinklade trätrappor upp till läktaren.

Läktaren, som bärs upp av kolonner, har lutande golv med ursprunglig bänkinredning på båda sidor om orgeln. Mittan av läktaren markeras även av en rund utbyggnad över mittgången. Läktarunderbyggnaden som inrymmer kapprum respektive handikapptolett tillkom vid restaureringen 1996. Sakristian har lackat trägolv, stående träpanel vid sidan av målningarna samt ett vitmålat plant bräddtak.

2.3 Kyrkogården

Den nuvarande kyrkogården, som omger kyrkan på alla sidor, invigdes 1870 och utvidgades åt öster 1957. Kyrkogården omgärdas av ett trästaket med spjälor, mot öster, söder och väster mellan huggna granitstolpar och mot norr mellan gjutna betongstolpar. Mot söder är marken utfylld och här finns en omfattande huggen stenbarriär. Staketet är vitmålat mot väster och norr och målat i gul kulör mot öster och söder. Innanför staketet finns häckar. Kyrkogårdens huvudentré ligger rakt framför kyrkans norra ingång och denna markeras med två klotförsedda stenstolpar. Kyrkogården är gräsklädd och den uppdelas i mindre kvarter grusbelagda gångar och gångar av släta olikformade stenplattor. Vegetationen på den äldre delen består främst av enstaka högre lövträd som utgör rester av en äldre trädkrans samt enstaka buskar, tallar och lövträd. Den nyare västra delen domineras av höga tallar, grusgångar samt låga häckar. I det nordöstra hörnet återfinns en minneslund som anlades 1994 vars utsmyckning ännu inte är helt färdigställd.

Gravvårdarna är huvudsakligen stående av sten. Längs den äldre kyrkogårdens kanter återfinns större påkostade familjegravar där idag endast en har behållit en ursprunglig stenram.

Längs kyrkans södra vägg står sju större gjutjärnskors från 1800-talets slut uppställda. Fler återfinns även utspridda på den äldre delen samt inte minst i dess nordöstra hörn där fem kors står i rad. På kyrkogården finns även ett mindre antal vitmålade träkors.

Gravvårdar av gjutjärn i kyrkogårdens nordöstra hörn. Foto: Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg, 2004-04-07.

2.4 Bårhus

På den nya delen av kyrkogården finns ett bårhus (gravkällare) som till större delen ligger under mark, som byggdes i anslutning till att den nya kyrkogårdens delen anlades i slutet av 1950-talet. Bårhusets enda synliga fasad är mot öster där en dubbelport av mönstrat trä omges av en murad vägg av huggen sten. Bårhusets interiör utgörs av ett stort rum med vitkalkade väggar samt en väggmålning mot väster av prosten Harry Holm från Ljusdal.

2.5 Ekonomibyggnad

I den äldre kyrkogårdsdelens sydöstra hörn står en liten, relativt enkel, ekonomibyggnad utan fönster med pulpettak, som troligen fått sitt nuvarande utseende i mitten av 1900-talet. Byggnaden vilar på en murad stensockel och har fasader med ljust gult målad locklistpanel. Ekonomibyggnaden används fortfarande som förråds- och redskapsbod av kyrkogårdsförvaltningen.

Kårböle kyrka från sydost. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg , 2004-04-07.

2.6 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kårböle är en utpräglad skogsby som har en lång kyrklig historia vilken troligtvis sträcker sig tillbaka till tidig medeltid. Den nuvarande kyrkan härstammar från 1870-talet och den präglas såväl till exteriör som interiör av den nyklassicistiska stilen. Exteriören har genomgått ytterst få förändringar och är således mycket välbevarad. Kyrkorummet är ljust och lätt med stora delar av inredningen från byggnadstiden. Dessutom kommer delar av inredningen från tidigare kyrkor i byn, exempelvis konstnären Jonas Åkerströms väggmålningar från 1776, vilka återuppsatts i sakristian och kyrkorummet. Kyrkogården består av två delar – en äldre som präglas av en tydlig uppdelning mellan familjegravar i ytterkanten och enklare gravar i mitten och en nyare del som har karaktären av en skogskyrkogård. Kårböle kyrka utgör ett gott exempel på en av de många träkyrkor och kapell som uppfördes i Hälsinglands inland och skogsbygder under 1800-talets senare del.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Den gamla kyrkotomten med grundmurar knyter an till församlingens långa kyrkliga historia.
- Kyrkan har ett dominerande läge i byn.
- Den äldre kyrkogårdens omgärdning och trädkrans samt uppbyggnad med stora familjegravar i ytterkant och enklare gravvårdar i mitten.
- Den nyare kyrkogårdens tidstypiska karaktär av skogskyrkogård.
- Kyrkobyggnadens välbevarade nyklassicistiska exteriör.
- Sakristians och kyrkorummets målningar från den förra kyrkan av konstnären Jonas Åkerström.
- 1870-talets inredning utgör en betydande del av kyrkorummets karaktär.
- Alla delar från den förra kyrkan som finns kvar utgör viktiga historiska dokument.

2.7 Källor, litteratur och övriga uppgifter

ATA, Hälsingland, Färila sn, Kårböle kyrka

Kilström, Ingmar. *Kårböle kyrka och S:t Olofs offerkyrka i Kårböle*. Ingår i serien:

Hälsinglands kyrkor 15B, Uppsala 1994.

Ingrid och Per-Emil Persson, Kårböle (muntliga uppgifter våren 2004)

Kungliga byggnadsstyrelsen, Kulturhistoriska byråns arkiv.

Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv.

Länsmuseet Gävleborg, artikelsamling

Swartling, Ingrid. Färila kyrka och Kårböle kapell. Ingår i serien: Hälsinglands kyrkor 15.

Inventeringsdatum: 2004-04-07

Inventerare: Daniel Olsson

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Anna Lindgren och Daniel Olsson

Rapportsammanställning: Daniel Olsson